

Кравченко Л. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ДРАМАТУРГІЯ Р. М. РІЛЬКЕ

У статті досліджуються характерні риси драматургії Райнера Марії Рільке, аналізуються її стилеві та тематичні особливості, а також визначається її місце в контексті європейської модерністської драми. Хоча Рільке здебільшого відомий як поет, його драматичні твори становлять важливу, хоч і недостатньо вивчену частину його літературної спадщини.

Проаналізовано теоретичні засади драматургії Рільке, що формувалася під впливом європейського символізму та експресіонізму кінця XIX – початку XX століття. Ці художні течії визначили унікальний стиль драматурга та його спосіб осмислення дійсності. Його п'єси, насичені символічними образами та медитативною інтонацією, кидають виклик традиційним драматургічним канонам, віддаючи перевагу екзистенційним рефлексіям над лінійним розвитком сюжету.

Центральними мотивами драм Рільке є взаємодія людини з трансцендентним, пошук глибшого самопізнання та баланс між земними стражданнями й духовним просвітленням. Конфлікт у його п'єсах не має чіткої зовнішньої форми, натомість дія розгортається у внутрішньому світі персонажів, у їхніх роздумах і метафізичних пошуках.

Важливими складовими драматургії Рільке є архетипні образи, метафорична мова та синкретичне поєднання театрального й поетичного мистецтва. Його твори пронизані глибокою філософською рефлексією над людським існуванням і прагненням художньо передати досвід трансцендентного.

Особливу увагу приділено концепції “внутрішнього діалогу”, яка є ключовим елементом театральної поетики Рільке. Персонажі його драм виступають носіями філософських ідей, а їхні монологи набувають форми поетичних медитацій. Крім того, структура його п'єс часто виходить за межі класичної триактної побудови, надаючи перевагу фрагментарній, асоціативній композиції, що дозволяє глибше розкрити складний внутрішній світ героїв.

Детальний аналіз основних драматичних творів Рільке дає змогу простежити унікальне поєднання містичної рефлексії та театрального експерименту в його п'єсах. Розглядаючи його драматургію в широкому контексті європейської модерністської драми, дослідження підкреслює внесок Рільке у літературний дискурс, зокрема в осмислення духовних та екзистенційних пошуків.

З'ясовано, що драматургія Рільке тягнє до ліричності та умовності, що зближує її з поезією і робить унікальним явищем у світовій літературі.

Ключові слова: драма, поетична структура, драматургічні канони, архетипні образи, модерністська європейська драма, філософські рефлексії.

Постановка проблеми. Райнер Марія Рільке – одна з найзагадковіших і найвпливовіших фігур європейської літератури межі XIX–XX століть, чие художнє світобачення глибоко вкорінене в європейській духовній традиції, символізмі та екзистенційному усвідомленні людського буття. Хоча найбільшу славу Рільке здобув як поет, його драматургія відіграє не менш значущу роль у його творчості, оскільки в ній закладені ключові мотиви та естетичні пошуки, що згодом знайшли глибше вираження в його ліриці та прозі.

Драматургія Р.М. Рільке формувалася в контексті європейського символізму кінця XIX – початку XX століття, що суттєво вплинуло на його твор-

чий розвиток як драматурга. Особливо відчутним у його п'єсах є вплив Моріса Метерлінка — провідного теоретика символістської драми. Зокрема, Метерлінкова концепція *drame statique* (статичної драми), що мінімізує традиційну дію, надаючи перевагу медитативному, символічному спогляданню, знайшла глибоке відображення в драматичних творах Рільке.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ліричних і прозових творів Р. М. Рільке у західному літературознавстві присвячено сотні наукових праць. Однак його рання творчість, зокрема драматургія, довгий час залишалася поза увагою дослідників. Лише в останні

десятиліття драматичні твори Рільке почали активно привертати науковий інтерес.

Більшість літературознавчих праць зосереджені на окремих аспектах драматургії Р. М. Рільке. Серед дослідників, які розглядали цей напрям, варто згадати Г. Пантеля [4], У. Мюнхова [3], М. Рітцера [5], Т. Штегеманна [6]. Водночас комплексний, системний аналіз драматичних творів Рільке досі відсутній.

В українському літературознавстві дослідження драматургії Рільке майже не представлені. Це значною мірою пояснюється тим, що його п'єси досі не перекладені українською мовою. Однак певний інтерес до цієї теми простежується в роботах Ю. Ю. Полякової [2], яка аналізує проблематику ліричної драми Рільке «Біла княгиня» у контексті європейського символізму, а також у дослідженнях Г. В. Кісіль [1].

Постановка завдання. Метою цієї статті є всебічне дослідження драматургії Р. М. Рільке, її естетичних і жанрових особливостей, а також визначення її місця в загальному літературному процесі Європи кінця XIX – початку XX століття. Особлива увага приділяється зв'язкам драматургії Рільке з модерністськими течіями, зокрема символізмом та експресіонізмом, а також її специфічним рисам, які відрізняють її від традиційної драми цього періоду.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких дослідницьких завдань: Теоретичне осмислення драматургії Р. М. Рільке, а саме визначення основних естетичних принципів, на яких ґрунтується драматична творчість письменника; дослідження взаємозв'язку його драматургії із загальними тенденціями європейського символізму, експресіонізму та містичної традиції; виявлення жанрової своєрідності його п'єс у контексті модерністської драми. А також визначення місця драматургії Рільке в європейській літературі, співвіднесення його драматургічної творчості з загальним розвитком модерністської драми кінця XIX – початку XX століття, окреслення впливу драматичних творів Рільке на подальші театральні традиції та їхню рецепцію в європейській критиці.

Виклад основного матеріалу. Кінець XIX століття став періодом масштабних соціальних і культурних трансформацій у Європі. Індустріалізація, урбанізація та науковий прогрес супроводжувалися гострими соціальними й політичними потрясіннями, що відображалося у всіх сферах мистецтва, зокрема й у драматургії. Європейський театр переживав період глибоких змін, відходячи від

реалістичних традицій у пошуках нових засобів вираження людської душі. Твори М. Метерлінка, Г. Ібсена, Б. Шоу, Г. фон Гофмансталя перетворюються на простір філософських рефлексій, що відображають кризу гуманістичних ідеалів, страх перед невизначеним майбутнім і прагнення знайти нові точки опори в мінливому світі.

Європейський театр переживає масштабні трансформації: класичні форми поступаються місцем новаторським експериментам, що прагнуть досягнути складності сучасного життя. Театральна сцена стає лабораторією художніх пошуків, де традиційні жанрові межі руйнуються, а нові засоби виразності прокладають шлях драматургії XX століття. Головними напрямками цього періоду стають символізм, модернізм і ранній експресіонізм – кожен із них відкриває власний спосіб інтерпретації соціальних реалій та духовного світу людини.

На рубежі століть європейська драматургія формується під впливом таких видатних авторів, як Генрік Ібсен, Бернард Шоу, Моріс Метерлінк і Герхарт Гауптман. Провідною тенденцією стає розвиток натуралістичного театру, що зосереджується на реалістичному відображенні суспільних проблем і психологічних конфліктів. Г. Ібсен і Г. Гауптман створюють драми, в яких гостро порушуються питання соціальної нерівності, людської самотності та морального вибору. Водночас відмова від побутової конкретики на користь універсальних архетипів і алегоричних образів сприяє становленню символізму.

Поети-символісти намагалися передати приховані сенси буття, використовуючи багатозначні образи, метафори та ритмічно організовану поетичну мову, що особливо проявляється в драмах М. Метерлінка й Г. фон Гофмансталя. Модерністи, зокрема Г. Гауптман, шукають нові шляхи для відображення людських переживань, заглиблюючись у психологічний аналіз і філософське осмислення реальності.

У цей період зароджується експресіонізм, що прокладає шлях до кардинальних змін у драматургії XX століття. Висуваючи на перший план суб'єктивність, емоційну напруженість і розрив із традиційною логікою подій, він формує новий театральний простір. Відмова від зовнішньої дії та зосередженість на внутрішньому світі персонажів, їхніх глибоких переживаннях сприяють утвердженню концепції «статичного театру» – сценічного мистецтва, де рушійною силою драматичного конфлікту стають не події, а напружене протистояння ідей, емоцій і символів.

Одним зі знакових явищ цього періоду стало становлення драматургії Р.М. Рільке – австрійського поета й драматурга, чия творчість одночасно віддзеркалювала загальноєвропейські тенденції та залишалася унікальним феноменом. Його п'єси, на відміну від соціально й психологічно загострених творів Ібсена чи Шоу, пропонують інший підхід до осмислення людського існування – поетичний, абстрактний, метафізичний. Його драми не були схожі на традиційні реалістичні п'єси, які досліджували соціальні проблеми та психологічні конфлікти. Натомість Р.М.Рільке шукав інші способи вираження глибоких філософських тем, які відображали дух символістської естетики. Саме цей підхід робить його творчість своєрідним містком між символізмом і модерністськими та експресіоністськими експериментами, що визначають обличчя європейського театру ХХ століття.

Р.М. Рільке не був драматургом у традиційному сенсі, оскільки його п'єси не відповідають класичній театральній структурі. Вони тяжіли до ліричної та філософської форми, зосереджувалися на внутрішніх переживаннях героїв, психологічних конфліктах та символічних образах, тому їх часто ще називають **драмами «душі»**. А загалом драматургічний доробок Р.М. Рільке можна поділити на чотири основні групи: **натуралістичні**, які тяжіють до зображення реалістичних соціальних конфліктів; **проблемні**, в яких порушуються філософські та етичні питання; **психодрами**, зосереджені на глибоких психологічних станах і трансформаціях героїв та **стильові (ліричні)** драми, де домінує поетична мова, символіка та рефлексія над екзистенційними проблемами.

До **натуралістичних драм** Р.М. Рільке належить драма **«Ранні заморозки»** (*«Im Frühfrost»*). Ця драма була створена у вересні 1895 року, а вже влітку 1896-го автор суттєво її переробив. П'єса відображає вплив натуралізму, характерного для європейської літератури кінця ХІХ століття, зокрема у відтворенні побутових реалій та соціальних конфліктів.

Ще одним важливим твором цього періоду є сцена **«Тепер і в годину нашої смерті»** (*«Jetzt und in der Stunde unseres Absterbens»*), написана на початку 1896 року. Її прем'єра відбулася 6 серпня 1896 року. Назва п'єси містить алюзію на католицьку молитву, що підкреслює релігійно-філософські мотиви твору.

У цьому ж напрямі розвивається одноактна драма **«Матінка»** (*«Mütterchen»*), написана між груднем 1896-го та лютим 1897-го. У ній Рільке

звертається до теми материнства, самопожертви та моральних випробувань.

Ще одна одноактна драма, **«Високогірне повітря»** (*«Höhenluft»*), була завершена 25 квітня 1897 року. Цей твір відзначається більш експресивною стилістикою та зосереджений на символічному осмисленні людської долі.

До **проблемних драм** Р.М. Рільке належать твори, що торкаються філософських, соціальних і морально-етичних питань. Однією з найвизначніших у цій групі є драма **«Без теперішнього часу»** (*«Ohne Gegenwart»*), завершена 6 листопада 1897 року. У цьому творі автор порушує питання існування людини поза часом, її духовного вибору та усвідомлення власного місця у світі.

Ще одним помітним твором є **«Щоденне життя»** (*«Das tägliche Leben»*), написана на Великдень 1900 року й опублікована в 1901-му. Ця драма досліджує конфлікт між буденністю та прагненням людини до чогось більшого, ідеального.

До цієї ж групи належить сцена **«Сирітки»** (*«Die Waisenkinde(r)»*), створена навесні 1901 року. Перше видання цього твору побачило світ у травні того ж року. Як і в попередніх драмах, тут простежується глибокий психологізм та увага до внутрішніх переживань героїв.

У жанрі **психодрами** Р.М.Рільке написав дві короткі сцени: **«Мурільйо»** (*«Murillo»*) та **«Менует весілля»** (*«Menuett zur Hochzeit»*). Вони були створені у 1894–1895 роках і займають лише кілька сторінок. Обидві п'єси зосереджені на емоційному стані персонажів, їхніх прихованих переживаннях та підсвідомих мотивах.

До **стильових, або ліричних, драм** належить **«Біла княгиня»** (*«Die weiße Fürstin»*), яку Р.М. Рільке написав наприкінці 1898 року. Цей твір поєднує в собі риси символізму, експресіонізму та романтизму. Він наповнений образами, що виходять за межі реального, створюючи відчуття казковості та містичності.

Визначальну роль у формуванні драматургії Р.М. Рільке відіграв символізм, який надав його творчості унікального звучання, що поєднує поетичну естетику, метафізичні пошуки та експеримент із формою. Вплив цього напряму простежується як у тематичних мотивах його творів, так і в особливостях драматичної мови та структури.

На відміну від класичної драми, що ґрунтується на конфлікті та розвитку подій, символістська драматургія тяжіє до створення особливого настрою – глибоко ліричного, іноді містичного або меланхолійного. У творчості Р.М. Рільке цей

принцип відіграє ключову роль: його п'єси не мають чіткої фабули чи зовнішньої дії, натомість вони вибудовуються навколо настроєвих змін, внутрішніх переживань і символічних сцен.

Рільке був глибоко занурений у символістську традицію, що проявляється в його тяжінні до містицизму, багатозначності образів та відмови від натуралістичної точності. Як і у М. Метерлінка у драматичних творах Р.М. Рільке панує атмосфера таємничості, очікування, передчуття невидимих, але значущих подій.

Значну роль у його творах відіграють алегоричні персонажі, які не просто виконують драматичні функції, а стають втіленням вищих, позачасових ідей. Так, у драмі *«Біла принцеса»* (1899) головна героїня постає не лише як конкретний образ, а як уособлення духовної чистоти та неосяжного ідеалу.

Однією з характерних рис символізму є зміщення акценту з зовнішньої дії на внутрішній стан персонажів. Р.М. Рільке, подібно до М. Метерлінка, відходить від традиційного конфлікту, динамічної фабули та соціального протистояння, натомість зосереджується на розкритті глибоких духовних переживань.

У його драмах важливу роль відіграють паузи, тиша, недомовленість, які набувають особливого значення. Це створює ефект «статичного театру» – концепції, що була розвинена саме в межах символізму та пізніше вплинула на театральну модерністику.

Як і у класичних символістів, у драматургії Р.М. Рільке важливе місце займають образи смерті, самотності, втрати, блукання. Проте він надає їм особливої поетичної глибини та екзистенційного виміру.

Ключові образи Р.М. Рільке – вежа, поріг, двері, тінь – мають багатозначний характер і відображають перехідний стан буття, прагнення до трансцендентного, пошуки гармонії між матеріальним і духовним світами.

Важливим елементом символістської естетики є особлива увага до музичності та ритму драматичної мови. Р.М. Рільке як поет переносить цей принцип у свої п'єси, використовуючи мелодійні, ритмічно організовані репліки, що набувають самодостатньої емоційної виразності.

Його герої часто говорять афористично, їхні монологи наближені до ліричних віршів, що створює ефект умовності, віддаленості від побутової реальності. Це споріднює драматургію Р.М. Рільке не лише з театром М. Метерлінка, а й із пізнішою традицією

Р.М. Рільке вийшов за межі традиційних драматургічних форм, застосовуючи новаторські методи створення персонажів і структурування дій. Він став одним з провідних представників символізму в драмі, хоча й не обмежувався лише цією течією. Його твори насичені метафізичними, філософськими питаннями, які виходять за рамки повсякденного досвіду, ставлячи акцент на внутрішні конфлікти, сумніви, пошуки сенсу життя. У своїх драмах Рільке підходить до вираження цього через символи й алегорії, що надають його творам специфічної поетичної якості. Це дозволяє йому уникати класичних реалістичних образів, натомість поглиблюючи дослідження людської душі й ставлячи перед глядачем важливі метафізичні питання.

Інтерес Р.М. Рільке до внутрішнього світу людини, конфліктів у душі персонажів, його звернення до символізму і містичних тем роблять його драми цікавими не лише як літературні твори, але і як важливі етапи у розвитку театрального мистецтва кінця XIX століття. Його драматургія часто ігнорує традиційні конфлікти, звичні для європейського театру цього періоду, такі як соціальні чи психологічні суперечності. Натомість Рільке шукає нові способи вираження людських переживань і шукає через поетичні образи, символи та метафори.

Висновки. Така новаторська позиція Р.М. Рільке в драматургії на межі століть засвідчує його місце серед важливих діячів європейської літератури та драматургії кінця XIX століття. Його роботи можна трактувати як важливі етапи в розвитку театрального мистецтва, що дозволяють дослідити межі між поезією і драмою, між реальним і уявним. Хоча драматична спадщина Рільке невелика, його внесок у розвиток модерної європейської драми є значним. Його драматичні твори можна розглядати як передвісники театрів А. Арто та С. Беккета, де панує мотив абсурдності буття та глибокої внутрішньої драми. Використовуючи мінімалістичні засоби, Рільке передає складні філософські ідеї, що стало визначальним для подальшої еволюції європейського театру.

Подальші дослідження драматургії Рільке можуть зосереджуватися на всебічному аналізі взаємодії його драматичних текстів із поетичним дискурсом, розкритті специфіки синтезу лірики та драматичного діалогу, а також на виявленні структурних та тематичних перегуків між його поетичною й театральною творчістю. Окрему увагу варто приділити дослідженню архетипних образів, релігійної символіки та метафоричних

структур, які формують глибинний смисловий рівень його драматургії, а також способам, у які Рільке трансформує традиційні міфологічні та екзистенційні мотиви в контексті модерністської естетики.

Не менш значущим є порівняльний аналіз драматургії Р.М. Рільке з творчістю його сучасників, таких як М. Метерлінк, Г. Гауптман та інші представники символізму й експресіонізму, що дозволить простежити його унікальний стиль

і драматургічні стратегії у ширшому контексті європейського театру кінця XIX – початку XX століття. Таке дослідження не лише висвітлить художні інновації Р.М. Рільке, а й сприятиме глибшому розумінню процесів трансформації театрального мистецтва в добу кардинальних змін культурної парадигми, коли традиційні драматичні форми поступово поступалися місцем експериментальним моделям театрального висловлювання.

Список літератури:

1. Кісіль Г.В. Р.М. Рільке. 2020. URL: <https://kisilganna.webnode.com.ua/l/rajner-mariya-rilke/>
2. Полякова Ю.Ю. Аналіз п'єси Р. М. Рільке «Біла княгиня» у контексті естетики символізму. – Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2011. № 2. С. 84–90.
3. Münchow U. "Das tägliche Leben". Die dramatischen Experimente des jungen R. In: E. Bauer (1979), S. 9–52.
4. Panthel H.W. Rainer Maria Rainer und Maeterlinck. Berlin. 1973.
5. Ritzer M. Rilke und Maeterlinck. In: Engel/Lamping. 1999. S. 66–85.
6. Stegemann Th. Zwischen Naturalismus und Fin de Siècle. Das dramatische Werk R.M. Rilke's. In: Ders., Literatur im Abseits. Studien zu ausgewählten Werken von R.M.Rilke, Hermann Sudermann, Max Halbe, Gottfried Benn und Erich Kästner. Stuttgart. 2000. S. 9–31.

Kravchenko L. S. THE DRAMATURGY OF R. M. RILKE

This article explores the distinctive features of Rainer Maria Rilke's dramaturgy, analyzing its stylistic and thematic characteristics while situating it within the broader context of European modernist drama. Although Rilke is primarily known as a poet, his dramatic works constitute an important yet understudied part of his literary legacy.

The theoretical foundations of Rilke's dramaturgy are examined, particularly its formation under the influence of European symbolism and expressionism at the turn of the 19th and 20th centuries. These artistic movements shaped his unique dramatic style and his approach to depicting reality. His plays, rich in symbolic imagery and meditative intonation, challenge traditional dramaturgical conventions, prioritizing existential reflection over linear plot development.

The central motifs of Rilke's dramas include the interaction between humans and the transcendent, the search for deeper self-knowledge, and the balance between earthly suffering and spiritual enlightenment. Conflict in his plays is not explicitly defined in the classical sense; instead, the action unfolds primarily within the inner world of the characters, through their contemplations and metaphysical quests.

Key elements of Rilke's dramaturgy include archetypal imagery, metaphorical language, and a synthesis of theatrical and poetic art. His dramatic works are deeply philosophical, reflecting on human existence and seeking to artistically convey the experience of the transcendent.

Special attention is given to the concept of "inner dialogue," which serves as a fundamental element of Rilke's theatrical poetics. His characters often function as carriers of philosophical ideas, with their monologues taking the form of poetic meditations. Additionally, the structure of his plays frequently deviates from the classical three-act format, favoring a fragmented, associative composition that allows for a deeper exploration of the characters' complex inner worlds.

A detailed analysis of Rilke's major dramatic works reveals a unique fusion of mystical reflection and theatrical experimentation. By examining his dramaturgy within the broader framework of European modernist drama, this study highlights Rilke's contribution to literary discourse, particularly in the exploration of spiritual and existential themes.

It is established that Rilke's dramaturgy gravitates toward lyricism and conventionality, bringing it closer to poetry and making it a unique phenomenon in world literature.

Key words: drama, poetic structure, dramaturgical canons, archetypal images, modernist European drama, philosophical reflections.